

Алла Бренюк
Alla Breniuk

ОСНОВИ АНАЛІЗУ СКУЛЬПТУРНИХ ТВОРІВ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ХУДОЖНІХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

BASES FOR ANALYZING OF SCULPTURAL WORKS FOR STUDENTS OF ARTISTIC SPECIALTIES

У статті досліджуються основні критерії аналізу творів скульптури. Висвітлюються її характерні ознаки та якості. Подається розроблений автором орієнтовний зміст аналізу скульптурних об'єктів для студентів художніх спеціальностей закладів вищої освіти.

Ключові слова: скульптура, мистецтво, функція, форма, техніка, матеріал.

Уміння аналізувати твори скульптури є необхідним для студентів художніх спеціальностей, що навчаються у закладах вищої освіти. Такий досвід знадобиться їм у майбутній професійній діяльності, наприклад педагогічній, екскурсійній, науково-дослідній тощо. Як підсумок отриманих знань з історії мистецтва та скульптури, аналіз скульптурних об'єктів проводиться в контексті загального курсу під назвою “Аналіз творів мистецтва”. Проведення візуального аналізу круглої скульптури або рельєфу здійснюється на основі знання та розуміння студентами основних характеристик скульптури як виду мистецтва.

Проблема основних критеріїв аналізу творів скульптури майже не висвітлена сучасними науковцями в галузі художньо-педагогічної сфери. Проте існує низка праць, присвячених основам скульптурного мистецтва, насамперед це підручники для студентів художнього напрямку, а також різного роду словники і довідники. Зокрема, автором статті були використані праці М. Алпатова [1], П. Білецького [2], В. Єрмонської [3], О. Красноголовець [4] та ін., які в загальному торкаються досліджуваної проблеми і не роблять акцент на особливостях художнього аналізу скульптурного твору. Їхній зміст часто є недостатніми для студентів художніх спеціальностей, які вивчають скульптуру переважно в контексті загального теоретичного курсу “Історія мистецтва” і практичного спецкурсу “Скульптура”. Для того, щоб полегшити їм проведення загального мистецтвознавчого аналізу скульптурного об'єкта, автор статті систематизував основні характеристики скульптури і відповідно до них розробив орієнтовний зміст.

Мета статті – дослідити характерні ознаки і якості скульптури як виду мистецтва та на їх основі розробити орієнтовний зміст для візуального аналізу скульптурних творів.

Скульптура (лат. “virізую”) – вид образотворчого мистецтва, заснований на принципі об'ігового, трьохмірного простору. Скульптура розвивається в тісному контакті з архітектурою. Вона може бути *опорою*, яка бере участь в архітектурній конструкції (атланти, каріатиди, капітелі), здатна *увінчувати* собою архітектурну пам'ятку (скульптури на фронтонах античних храмів, радянський павільйон на Паризький виставці та скульптурна група В. Мухіної “Робочий і колгоспниця”), може виступати *оздобленням* вільних площин в структурі будівлі (фронтони, метопи, портали). Скульптура майже завжди залежить від архітектури, яка визначає її масштаб, місце, освітлення.

За змістом та функцією скульптура поділяється на:

- *монументальну* (великі обсягово-просторові зображення в оточенні архітектурного і природного простору). Твори монументальної скульптури існують не в умовному, а в реальному просторі, тому їх взаємодія з ним є досить важливою. Особливо сприятливим середовищем для скульптури великих форм є площі, набережні, парки, меморіальні

комплекси, фасади будівель. До неї також відноситься садово-паркова скульптура: статуї, бюсти, фонтани, декоративні вази тощо. Така скульптура нерозривно пов'язана з пейзажем парку або саду і вдало гармоніє з природним фоном.

Особливим різновидом монументальної скульптури є меморіальна скульптура (надгробки), яку встановлюють на могилах у пам'ять про померлих. На відміну, наприклад, від міського монументу, надгробний пам'ятник звертається не до всіх, а скоріше до конкретної людини, що власне підійшла до нього. Оповідючи і нагадуючи про померлих, надгробна скульптура, завжди емоційна за своїм наповненням, звертається насамперед до почуттів [3].

- *станкову* (розміщується у виставкових залах, музеях, житлових інтер'єрах). Станкова архітектура не розрахована на установку в певному місці, не залежить від оточення і найчастіше знаходиться в музейних залах. Станкову скульптуру розглядають на близькій відстані, незалежно від її оточення, сусідніх творів, конструктивних елементів архітектури чи особливостей інтер'єру. Вона цінна сама по собі. За своїми розмірами станкова скульптура зазвичай буває або менша за натуральну величину, або ненабагато перевищує її. Це робиться, щоб уникнути зображення людини в натуральну величину, оскільки тоді воно може виглядати як муляж (точний зліпок), що не є естетичним з художньої точки зору [3].
- *малих форм* (дрібна пластика, іграшка, нецке тощо). Це невеличкі статуєтки з чавуну, бронзи, скла, фаянсу, теракоти, пластмаси, дерева та інших матеріалів, що зображують людей, тварин, фантастичних істот тощо.
- *декоративну*, яка оздоблює архітектуру з її зовнішньої сторони (екстер'єрі) та в її внутрішній просторі (інтер'єрі). Кругла скульптура чи рельєф, що оздоблюють архітектуру, виконують не лише функцію декору, вони розвивають і поглиблюють задум архітектора. Техніка скульптури розпадається на три основні групи:
- *різьблення* – обробка твердих матеріалів (дерево, камінь, слонова кістка). Висічення скульптурного об'єкта з твердого матеріалу вважається однією із найскладніших скульптурних технік. Робота в ній пов'язана з великими труднощами, так як не допускає помилок. Випадково відколовши зайве, майстер вже не зможе це виправити. Скульптор має уявно бачити в кам'яному чи дерев'яному масиві майбутню статую з такою виразністю, наче вона вже існує і її потрібно лише вивільнити з існуючого масиву. Багато фахівців називають дану техніку власне скульптурою.

Геніальний скульптор доби Відродження Мікеланджело, наприклад, визнавав лише різьблення. Форму статуї, її позу і пропорції він заздалегідь намічав у рисунку і в маленькій восковій моделі, а потім власноруч вирубував їх з суцільної брили мармуру, відбиваючи від неї спочатку великі шматки, а потім обробляючи те, що залишилося. Мікеланджело говорив, що добра статуя та, яку можна скотити з гори і в неї не відколеться жодна частина.

- *ліплення* – обробка м'яких матеріалів (віск, глина), її ще називають пластикою. Дана техніка, що допускає виправлення і переробки, є набагато легшою у роботі. Але глина не міцна, тому з виліпленої із неї скульптури роблять гіпсовий зліпок, який служить моделлю для відтворення в камені або відливання у бронзі.
- *лиття* – виготовлення відливків шляхом заповнення форм розплавленим металом і подальша їх обробка. Цей спосіб переведення скульптурних творів у метал є найбільш поширеним.

Ми часто використовуємо терміни “скульптура” і “пластика” в однаковому значенні, але слід підкреслити принципову різницю цих двох понять. Скульптор обробляє тверді матеріали. Перед ним на початку роботи суцільна компактна глина, у котрій він вбачає обриси майбутнього твору. У процесі роботи, відсікаючи зайві частини, він йде ззовні всередину. Пластик ж працює у м'яких матеріалах, він ліпить, додає матеріал, процес роботи йде із середини. Таким чином, пластика – це мистецтво додавання матеріалу, скульптура – віднімання.

Найхарактернішими різновидами скульптури є:

- *кругла скульптура* – (окрема скульптура, група, статуетка, торс, бюст тощо), яка вільно розміщується у просторі і допускає круговий огляд. Існує ряд різновидів круглої скульптури, основні з яких – статуя, група з двох або декількох фігур, пов'язаних між собою композиційно і за змістом, голова, бюст (погрудне або поясне зображення людини) тощо.
- *рельєф* (з італ. “виступ”) – випукле зображення, яке розташовується на плоскому фоні, що служить йому тлом і не відділяється від нього. За своїми образотворчими можливостями рельєф займає проміжне місце між круглою скульптурою і зображенням на площині (рисунком, живописом, фрескою). Рельєф, як і кругла скульптура, володіє трьома вимірами (хоча третій, глибинний вимір часто буває дещо скороченим, умовним). Композиція фігур у рельєфі, розгортається уздовж площини, яка служить і технічною основою зображення, і одночасно фоном, що дозволяє відтворювати в рельєфі пейзаж, сюжетну багатофігурну композицію або будь-який інший жанр мистецтва. Такий органічний зв'язок з площиною і є особливістю рельєфу [3].

Розрізняють:

- *барельєф* – низький рельєф, де зображення виступає від площини фону менш ніж на 50 %;
- *горельєф* – високий рельєф, де зображення виступає від площини фону більше ніж на 50 %;
- *контррельєф* (врізаний рельєф) – зображення заглиблюється у площину фону.

При аналізі скульптурних об'єктів важливе значення має розуміння понять фактури і текстури у скульптурі. Природні камені неймовірно красиві і різноманітні за своїм кольором і поверхнею. Одні шершаві, інші – гладкі, треті – бархатисті. Природну поверхню чи поверхню, спеціально оброблену художником, називають “фактурою” (з лат. “обробка”). Фактура кори дерева, грубих, випадкових уламків каменю, і справді, наче “зроблена” природою, щоб сховати під “верхнім одягом” ніжне і прекрасне нутро – волокнисте у дерева, шаруватість у каменя. Волокна, з яких складається тіло дерева, чи шаруватість тіла каменя, тобто, все це внутрішнє сплітання-поєднання, що спостерігаються в розрізі, називаються словом латинського походження “текстура”, що означає “поєднання”. Якщо ж до того розріз відполірований, то перед нами постає вражаюча “картина” внутрішніх кам'яних шарів чи дивовижних у своїй пластичності сплетінь волокон деревини. Це та природна краса структури каменю і дерева, яку скульптор обов'язково враховує вже при створенні свого твору, якщо працює в даних матеріалах. Скульптори є тонкими цінителями їхньої природної краси, великими знавцями їхніх численних порід і надзвичайно оригінальних форм, які вони іноді просто повторюють у своїх творах. З найдавніших часів скульптори працювали в найрізноманітніших матеріалах, кожен з яких відрізняється як фактурою, так і текстурою [5, с. 29].

Окрім природних матеріалів, скульптор може використовувати й штучні, особливо це сьогодні актуально для сучасної скульптури, яку виготовляють з пластику, нейлону, клею тощо. Також скульптура може бути виготовлена як в одному матеріалі, так і в декількох.

Щодо кольорового забарвлення, то скульптор у своїй роботі може використовувати як природний колір матеріалу, так і штучно забарвлювати скульптуру. За кольором скульптура може бути монохромною (виготовленою в одному кольорі) або поліхромною (у декількох), використовувати нюансне, або ж контрастне поєднання кольорів.

Форма скульптури може бути простою (тяжати до правильної геометричної фігури) і складною (розчленованою на безліч додаткових деталей), симетричною чи асиметричною, статичною або динамічною.

Розглядаючи скульптуру, не можна залишити поза увагою і її зв'язок із живописом. Розуміння спільних і відмінних рис даних видів мистецтва допоможе краще орієнтуватися в критеріях аналізу кожного з них. Якщо говорити про живопис та скульптуру, то в живописі реальна лише площина, тобто, реальні полотно, фарби, як річ, добута з природи. А “світлотінь”, “об'єм”, “світло” – все це лише ілюзорне зображення, зображення реальності, але не сама реальність.

Скульптура ж – якраз сама реальність. Їй не потрібно створювати ілюзію об'єму, вона сама “зображення в об'ємі”, яке живе у реальнім просторі, в реальнім світі, з реальною тінню, створена в реальнім матеріалі, володіє природним кольором (якщо створена з природного матеріалу і зберігає його колір) тощо. На перший погляд може здатися, що переваги реальності – на стороні скульптури. Але ж зі всього перерахованого, що зображає живопис (об'єм, світло, світлотінь, простір), скульптура зображає всього лише об'єм і те, будучи ним від природи, а “світлом” і “простором”, “матеріалом”, “кольором” – просто користується, не створюючи їх сама. Тобто, скульптура не зображає простору, але живе в реальному просторі (у закритому, тобто в приміщенні, і у відкритому, тобто просто неба). Вона, дійсно, не може зобразити простору зелених океанів лісів, бездонної блакиті весняного неба, мерехтливе світло далеких зірок або дощ, туман, сніг... воду. Вона швидше з'єднається з реальною водою, перетворившись на скульптуру, що стане оздобленням фонтану.

У цьому і полягає основна суперечність. З одного боку, скульптура дійсно не може багато чого зобразити, але з іншого – в ній, по суті, є всі жанри, характерні для живопису, тобто скульптура може зображати все, будь-який зміст. Так, у скульптурі буває і натюрморт, і побутовий жанр, не говорячи вже про величезне значення саме для цього виду мистецтва теми тварин, міфології, історії і людини у всіх її проявах, але, перш за все, в портреті. Скульптурний портрет виник у глибокій давнині в кам'яних статуях за декілька тисячоліть до того, як з'явився портрет у живописі. Також, як і живопис, скульптура може не вписуватися в жоден із прийнятих жанрів, якщо вона виконана, наприклад, в авангардній манері. Як і живопис, скульптура підпорядковується різноманітним стилям, напрямам і течіям світового мистецтва, може бути створена в різних манерах (реалістичній, декоративній, авангардній). Тобто виходить, що суперечностей не має. Скульптура, як і живопис, дійсно здатна до розкриття будь-якого змісту, але іншими засобами, так як виражає зміст пластичною мовою.

Також сприйняття скульптури відрізняється особливою активністю. Вона проявляється в тому, що скульптурний твір викликає у глядача бажання обійти його з усіх сторін, відчутти його тривимірність. Кожен новий аспект допомагає глибше зрозуміти зміст скульптури. Часто до скульптури хочеться доторкнутися, так як відчуття дотику як би доповнює зоровий образ. “Живопис звертається лише до очей, а скульптура існує і для сліпих і для зрячих”, – говорив Дідро [3].

Масштаб і різновидність скульптури. Розмір скульптури (масштаб) визначає її призначення – буде це маленька іграшка, великий пам'ятник чи кімнатна статуя в розмір зросту людини. Масштаб або дозволяє прийти скульптурі у приміщення, або, навпаки, робить це неможливим. Окрім того, масштаб розширює або звужує вибір матеріалів, із яких створюється скульптура, рівно як і досить чітко визначає місце розташування всіх трьох різновидностей скульптури. Дрібна і станкова скульптура живуть у внутрішніх приміщеннях, під дахом, у кімнатах (“камерна пластика”). Пам'ятники, тобто, монументальна скульптура, – під відкритим небом. А декоративна скульптура є постійною прикрасою архітектури з її зовнішньої сторони (екстер'єрі) і в її внутрішнім просторі (інтер'єрі).

Тобто, масштаб ділить всю скульптуру на “маленьку”, “середню” і “велику”, всередині яких є свої пари: “маленька і “дуже маленька”, “велика і дуже велика”, а середня вагається, наближаючись то до малих величин, то до великих.

Чим менша скульптура – тим більший вибір образотворчих матеріалів має в своєму розпорядженні художник, у тому числі й дорогоцінних. Разом з тим, дрібна пластика дарує незрівнянну різноманітність прекрасних форм, використовуючи з великою винахідливістю анімалістичний та фантастичний жанри. Головним змістом малої пластики, перш за все, є краса. Чим більшою і помпезнішою є скульптура, тим суворіший вибір матеріалів – метал, камінь, бетон – і тим суворішим, глибшим є зміст історичного і суспільного характеру. А станкова скульптура, як і будь-яка середина, користується перевагами обох сторін.

На основі вищезазначених характеристик скульптури як виду мистецтва автором статті був розроблений орієнтовний зміст, який допоможе студентам під час візуального аналізу скульптурних творів.

Орієнтовний зміст аналізу твору скульптури:

- назва скульптури, її автор, коли виготовлена;
- розмір (якщо відомо), масштаб;
- залежить від архітектури чи ні, яку функцію по відношенню до архітектури виконує;
- різновид скульптури за змістом та функцією;
- різновид скульптури (кругла, рельєф). Якщо рельєф, то який (барельєф, горельєф, контррельєф);
- характеристика форми (проста чи складна; симетрична або асиметрична; статична чи динамічна);
- що чи кого зображує;
- до якого жанру живопису належить;
- матеріал;
- оцінка колірною вирішення;
- аналіз фактури (текстури, якщо проглядається);
- техніка виконання, яким методом творчих дій виконана (“віднімання” чи “нарощування”);
- оцінка загальною настрою скульптурного твору.

Список використаних джерел

1. Алпатов М.В. Искусство. Книга для чтения. Живопись, скульптура, графика, архитектура. М. : Просвещение, 1969. Изд. 3. 544 с.
2. Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв. Київ : Радянська школа, 1973. 128 с.
3. Ермонская В.В. Основы понимания скульптуры. М. : Искусство, 1964. 56 с. : <http://sculpture.artux.ru/books/item/f00/s00/z0000001/st001.shtml> (дата звернення 18.03.2018).
4. Красноголовец О.С. Основы скульптуры : навч. посіб. Київ. : Знання, 2008. 171 с.
5. Кузнецова Л.С. Беседы об изобразительном искусстве и архитектуре. О языке архитектуры, скульптуры, живописи. Київ : “Радянська школа”, 1989. 319 с.
6. Пасічник А.М. Образотворче мистецтво : словник-довідник. Тернопіль, 2003.
7. Спанатій Л.С., Шкаруба Л.М. Російсько-український словник художніх термінів. Київ, 2004.

The article examines the main criteria for the analysis of works of sculpture. Its characteristic features and qualities are covered. The sculpture is regarded as one of the leading types of fine art, closely linked to architecture. The main features of their interconnection and the influence of architecture on the content and function of sculpture are analyzed. The following types of sculptures are considered as monumental, easel, small forms and decorative; examples are given for each of them. The main technological groups of sculpture, including carving, modeling and molding, are studied. The author highlights the fundamental difference between the concepts of “sculpture” and “plastic”. Particular attention is paid to such most characteristic varieties of sculpture as “round” and “relief”; the main types of relief are considered (high, low, truncated). It is traced the relationship between the scale and variety of sculptures. In particular, such concepts as “small”, “medium” and “large” sculptures and pairs that are formed within groups “small” and “very small”, “large and very large” are investigated. There has been defined such characteristic of sculpture as the concept of “texture”; its significance in the creation of sculptural works is highlighted. In addition, the author analyzed the following important criteria for sculpture analysis as color, form and material; the boundary between simple and complex forms of sculpture is explored; the link between sculpture and painting is highlighted. On the basis of the considered components of the sculpture as a type of art, the author developed the indicative content. It will help students of artistic specialties of higher educational establishments in carrying out art-study analysis of sculptural objects that differ in their content and

function; understanding the main characteristics of sculptural works and the most significant differences in sculpture from other types of arts.

Key words: sculpture, art, function, form, equipment, material.

УДК 378.011.3 - 051:78

DOI: 10.32626/2309-9763.2019-26-2.33-39

Ван Їсін
Wang Yixing

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВОКАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕРУДОВАНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОГО НАВЧАННЯ

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FORMATION OF VOCAL AND PEDAGOGICAL ERUDITION OF THE FUTURE MUSIC TEACHER IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

У статті представлено теоретичне обґрунтування, зміст та визначення педагогічних умов формування вокально-педагогічної ерудованості майбутнього вчителя музики. Педагогічні умови було розроблено відповідно до інноваційно-інформаційного, теоретично-логічного та варіативно-практичного методичних напрямів. Запропоновано конкретні методичні заходи щодо упровадження та реалізації визначених педагогічних умов формування вокально-педагогічної ерудованості майбутнього вчителя музики у процесі фахового навчання.

Ключові слова: педагогічні умови, вокально-педагогічна ерудованість, майбутній учитель музики, фахове навчання, формальна, неформальна та інформальна освіта.

Ефективність використання методичного забезпечення формування вокально-педагогічної ерудованості майбутнього вчителя музики у процесі фахового навчання безпосередньо залежить від окреслення педагогічних орієнтирів, що спрямовують і забезпечують оптимальну організацію методичної стратегії. Визначення означених педагогічних орієнтирів є необхідним для конкретизації змісту й обсягів методичного забезпечення, оскільки дозволяє узгодити сутність та специфіку феномену вокально-педагогічної ерудованості із змістом і характерними особливостями процесу фахового навчання студентів факультетів та інститутів мистецтв педагогічних університетів. Це засвідчує актуальність проблеми визначення педагогічних умов формування вокально-педагогічної ерудованості, які безпосередньо виконують функціональне навантаження стратегічно-педагогічних орієнтирів під час розроблення відповідного методичного забезпечення.

Проблематиці вокально-педагогічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, розвитку співацького голосу, формуванню вокально-педагогічних умінь присвятили свої наукові праці О. Антонюк, Д. Аспелунд, Н. Гребенюк, Т. Жигінас, Д. Євтушенко, В. Морозов, М. Микиша, Є. Проворова, О. Стахевич, Л. Тоцька та ін. У галузі проблем фахової підготовки учителів музики, теорії та методики музичної освіти працювали А. Авдієвський, А. Болгарський, А. Козир, Г. Падалка, В. Орлов, О. Ростовський, Г. Побережна, О. Рудницька, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін. Проблема формування фахової компетентності вчителя музики, розвитку його професійної майстерності присвятили свої дослідження А. Козир, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Хоружа, В. Шульгіна, О. Щолокова та ін. Питання сучасних вимог щодо вокального виконавства висвітлені у науковому доробку китайських